

הקשר בין פרשת נצבים לפרשת וילך

ההתלהבות הגדולה של התנא האלקי רבי יהושע על המרגלית הטובה שדרש רבי אלעזר בן עזריה

עשרת ימי התשובה

תיקון הפגם בעשרה מאמרות

נפלא לצרף בזה יסוד נשגב מתורתנו של ה"שפת אמת" (שבת תשובה תרסב): "עשרת ימי תשובה הם נגד עשרה מאמרות". ומבאר שם הענין בזה בהמשך דבריו על פי מה ששינו במשנה (אבות פ"ה מ"א): "בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להיבראות, אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות".

והנה כמו שברא הקב"ה את העולם בעשרה מאמרות, כן בכל ראש השנה צריך להמשיך שוב את עשרה המאמרות כדי לחדש על ידם את הבריאה. ואמנם כן הצדיקים על ידי עסק התורה וקיום המצוות מקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, אך הרשעים בעוונותיהם הרי מאבדים את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

לכן נתן לנו הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו עשרת ימי התשובה מראש השנה ועד יום הכיפורים, כדי שבעשרה ימים אלו יתקן כל אחד מישראל בתשובה ומעשים טובים את כל אשר פגם בעשרה המאמרות, ובזכות זה יחדש הקב"ה על ידיהם שוב את הבריאה, וגם הוא יזכה לקבל שפע רב טוב מצינורות השפע של עשרה המאמרות.

והנה מבואר בזוהר הקדוש (פרשת יתרו צג:): כי עשרת הדברות הם כנגד עשרה המאמרות שנבראו בהם העולם: "הני עשר אמין דאורייתא, אינון כללא דכל פקודי אורייתא, כללא דעילא ותתא, כללא דכל עשר אמין דבראשית". פירוש: "אלו עשרת הדברות שבתורה, הם כללות כל מצוות התורה, כללות עליונים ותחתונים, כללות של כל עשרה מאמרות של בראשית".

מעתה יאירו עינינו להבין תחינת התורה אלינו, שנתאחד כולנו בישראל כאיש אחד בלב אחד בתשובה שלימה, כי בזכות האחדות של כל ישראל

הא כיצד: "ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושוטריכם, כל איש ישראל", הרי חמש מימין, "טפכם, נשיכם, וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך, עד שואב מימין", הרי חמש משמאל, וכנגדם קיבלו ישראל במתן תורה עשרת הדברות, שגם הם מתחלקים חמשה דברות בלוח ימין: אנכי, לא יהיה לך, לא תשא, זכור, כבוד, וחמשה דברות בלוח שמאל: לא תרצח, לא תגנוב, לא תנאף, לא תענה, לא תחמוד, והנה הדברים בלשון קדשו:

"אמר רבי שמעון, רישי דעמא בלחודייהו, רישי דשבטין בלחודייהו, נוקבי בלחודייהו, חמש דרגין לימינא וחמש דרגין לשמאלא, הדא הוא דכתיב (דברים כט-ט) אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם, ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושוטריכם, כל איש וגו', הא חמש דרגין לימינא.

וחמש דרגין לשמאלא מאן אינון, היינו דכתיב (שם י), טפכם, נשיכם, וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך, עד שואב מימין, הא חמש דרגין לשמאלא. כלהו דרגין אתתקנו כגוונא דלעילא, לקבליהון ירתו ישראל אחסנת עלמין עשר אמין, דבהו תליין כל פקודין וכל זכוון וכל ירותת אחסנא, דאינון חולקא טבא דישראל".

בתרגום ללשון הקודש:

"אמר רבי שמעון, ראשי העם עמדו לבדם, ראשי השבטים לבדם, הנקבות לבדן, חמש מדרגות עמדו לימין וחמש מדרגות לשמאל, זהו שאמר הכתוב (דברים כט-ט) אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם, ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושוטריכם, כל איש [ישראל] וגו', הרי חמש מדרגות לימין.

וחמש מדרגות לשמאל מי הם, זהו שכתוב (שם י), טפכם, נשיכם, וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך, עד שואב מימין, הרי חמש מדרגות לשמאל. כל המדרגות נתקנו כעין של מעלה, [כנגד עשר ספירות שהקב"ה ברא בהם את העולם], כנגדם ירשו ישראל נחלת עולם עשרת הדברות, שבהם תלויות כל המצוות וכל הזכויות, וכל ירושת נחלה שהם חלק הטוב של ישראל".

בשבת קודש הבא עלינו לטובה, הקריאה בתורה היא בשתי הפרשיות נצבים וילך, הנה כי כן דבר בעתו מה טוב שבת אחים גם יחד, להשתעשע ברעיון קדוש המקשר בין שתי הפרשיות, ויש לו גם קשר לענינא דיומא ימי חודש אלול, שהם הכנה לקראת הימים הנוראים הבאים לקראתנו לשלום.

פתח דברינו יאיר במה שפתח הכתוב בפרשתנו פרשת נצבים (דברים כט-ט): "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם, ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימין". והנה מבואר בספרים הקדושים, "תולדות יעקב יוסף", "מאור עינים" (השמטות פרשת נצבים), "תפארת שלמה", "ישמח משה", "מאור ושמש" ועוד, כי פסוק זה: "אתם נצבים היום", הוא רמז על ראש השנה שצריכים כל ישראל להתאחד בו.

ומקור הדבר על פי דברי הזוהר הקדוש (פרשת בא לב:): על הכתוב (איוב א-1): "ויהי היום ויבואו בני האלהים להתייצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם - ויהי היום דא ראש השנה דקוב"ה קאים למידן עלמא". הרי מבואר כי "היום" הוא רמז על ראש השנה - היום הידוע שבו נברא העולם. וזהו פירוש הכתוב: "אתם נצבים היום" בראש השנה "כולכם לפני ה' אלקיכם", שתתאחדו יחד כאיש אחד בלב אחד כדי שתזכו ביום הדין.

עשרה סוגים בישראל כנגד עשרת הדברות

ונראה להוסיף תבלין לבאר ביתר שאת הקשר בין הפסוק: "אתם נצבים היום" לראש השנה, על פי מה שמגלה לנו התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי על פסוק זה ענין נפלא בזוהר הקדוש (פרשת יתרו פב:), כי כאשר נתבונן נראה שהכתוב מנה כאן עשרה סוגים שיש בישראל, שהם חמש דרגות מימין וחמש דרגות משמאל, כנגד עשרת הדברות המתחלקים גם כן לחמשה דברות מימין ולחמשה משמאל.

רשב"י: בפסוק: "אתם נצבים" נזכרו עשרה סוגים שיש בישראל כנגד עשרת הדברות חמשה מימין וחמשה משמאל

"טפכם" הוא הסוג השישי המכוון כנגד "לא תרצח",
לרמז שאם לא נחנך את הטף כראוי הרי זה בבחינת רציחה

שפת אמת: עשרת ימי התשובה לתקן הפגם בעשרה מאמרות שנברא בהם העולם כדי לחדש בהם את הבריאה

"אתם נצבים היום" בראש השנה עשרה סוגים בישראל,
המכוונים כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם

את לבבך, שתשוב בתשובה, ועל ידי שתשוב בתשובה שלימה תסיר הפגם מזרעך גם שבא על ידי חטאים שלך. וזה ואת לבבך זרעך, שעל ידי לבבו יתוקן לבב זרעו, ונרמז בראשי תיבות א"ת ל'בבך ו'את ל'בב זרעך אלו"ל, שבחודש אלול העת מוכשר לזה."

"טף למה באים, כדי ליתן שכר למביאייהם"

בדרך זו במסילה נעלה לשלב ענין נשגב זה של חינוך הטף שנזכר בפרשת נצבים עם פרשת וילך, שגם שם נזכרו הטף במצות הקהל בשנת השמיטה בחג הסוכות (דברים לא-ב):

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עובדים את ה' ה' שמה לרשתה". ופירש רש"י: "האנשים, ללמוד. והנשים, לשמוע. והטף, למה באו, לתת שכר למביאייהם".

המקור לדברי רש"י הוא בגמרא (חגיגה ג): "תנו רבנן מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין. אמרו להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין. אמרו להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה, שבת של רבי אלעזר בן עזריה. ובמה היתה הגדה היום, אמרו לו בפרשת הקהל. ומה דרש בה, הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן, אמרו להם מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני".

ויש להעיר כי מאמר זה מובא במכילתא פרשת בא (פרשה טו), עם הוספה נפלאה על ההתפעלות העצומה שהביע רבי יהושע על הדרש של רבי

מותר אדם מן הבהמה אין, ובידיעתו דרכי התורה תגדל יצירתו מכל שאר בעלי חיים, ונעשה אדם שזאת היתה תכלית בריאתו".

וכן מצינו עוד (תוספתא הוריות פ"ב מ"ז): "מנין שכל השונה פרק אחד לחבירו, מעלה עליו הכתוב כאילו הוא יצרו ורקמו והביאו לעולם, שנאמר (ירמיה טו-יח) ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, כאותו הפה שזרק נשמה באדם הראשון, כך כל המכניס בריה תחת כנפי השכינה, מעלין עליו כאילו הוא יצרו ורקמו והביאו לעולם".

ומזה נשכיל להבין כי כמו שהמלמד את בן חבירו תורה הרי זה כאילו ילדו הולדה רוחנית, כן המלמד את בנו תורה הרי זה כאילו הולידו לא רק הולדה גופנית אלא גם הולדה רוחנית, ואם ח"ו לא חניכו כראוי בתורה ובעבודת ה' ולא הקנה לו נפש רוחנית, הרי זה ח"ו בכלל הלאו של "לא תרצח" המכוון כנגד "טפכם".

א"ת ל'בבך ו'את ל'בב ראשי תיבות אלול

ועתה בא וראה כי חינוך הטף יש לו קשר נפלא לחודש אלול, לפי מה שכתוב בפרשתנו פרשת נצבים (דברים ל-ו): "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". וכתבו ה"אבודרהם" (סדר תפלת ראש השנה) ו"בעל הטורים" (פרשת נצבים) כי בפסוק זה רמז חודש אלול: א"ת ל'בבך ו'את ל'בב ראשי תיבות אלו"ל.

והנה ב"דברי יחזקאל" להרה"ק משינאווא זי"ע (פרשת נצבים) מוסיף על כך דבר נפלא, כי לכאורה קשה הלא התורה הקדושה מדברת אל כל אחד מיישראל ללא יוצא מן הכלל, נמצא כי מה שכתוב: "ומל ה' אלקיך את לבבך", הכוונה בזה על כל אחד מיישראל גם על זרעו, מדוע אם כן פרטם הכתוב: "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך". ומבאר הענין בדברי קדשו:

"אך זהנה החטאים של האדם הם מביאים פגם גם אל זרעו, על כן אמר הכתוב ומל ה' אלקיך

הכלולים מעשרה סוגים, שהם כנגד עשרת הדברות המכוונים כנגד עשרה מאמרות, יזכו לחדש את הבריאה בעשרה מאמרות שנברא בהם העולם.

וזהו פירוש הכתוב: "אתם נצבים היום" - בראש השנה שבו נברא העולם בעשרה מאמרות, וצריך שוב לחדש את הבריאה במאמרים אלו, תהיו נצבים "כולכם לפני ה' אלקיכם", כאיש אחד בלב אחד, "ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושוטריכם, כל איש ישראל, טפכם, נשיכם, וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציר, עד שואב מימין", עשרה סוגים כנגד עשרה מאמרות, כדי שבזכות האחדות תזכו לעורר את התחדשות הבריאה על ידי עשרה המאמרות.

חינוך הטף מכוון כנגד "לא תרצח"

כאשר נתבונן בכל האמור ראוי שנבחין, כי בעשר המדרגות מנה הכתוב את "טפכם" לסוג בפני עצמו, שאינו כלול עם: "כל איש ישראל" שקדם להם, והרי זה בא ללמד על החשיבות המיוחדת שיש בחינוך הטף, שהוא בבחינת בבת עינים של קיומנו כזרע עם קודש, כמבואר בירושלמי (סנהדרין נא). אצל אחז מלך יהודה שביקש לעקור תורה מישראל, על ידי שנעל בתי כנסיות ובתי מדרשות למנוע לימוד התורה לתינוקות של בית רבן, באומרו:

"אם אין גדיים אין תישיים, אם אין תישיים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, אם אין רועה אין עולם. כך אמר אחז, אם אין קטנים אין תלמידים, אם אין תלמידים אין חכמים, אם אין חכמים אין תורה, אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, אם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם".

ויש להוסיף בזה נקודה נפלאה לנו ההורים, כי לפי סדר עשר המדרגות שמנה הכתוב, יוצא שהטף הם הסוג השישי שהוא הראשון מצד שמאל, והנה הוא מכוון כנגד הדיבור השישי שהוא הראשון בלוח שמאל: "לא תרצח". ללמדנו על האחריות הגדולה המוטלת עלינו לחנך את הטף ברוח התורה והיראה, כדי שיהיו בכלל "חיים" כמו שכתוב (דברים ד-ד): "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום". כי אם לא נחנך אותם כראוי יהיו ח"ו בבחינת "מתים" כמאמרם (ברכות יח): "רשעים בחייהן קרויין מתים", והרי זה בכלל אזהרת: "לא תרצח".

וזהו ששינו בגמרא (סנהדרין צט): "אמר ריש לקיש, כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר (בראשית יב-ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן". ומפרש המהרש"א בחידושי אגדות (שם): "הנפש שזכר הוא נפש אדם אשר עשו, כי טרם היותו יודע דרכי התורה

התפעלותו הגדולה של רבי יהושע מן הדרש של רבי אלעזר בן עזריה: "טף למה באים, כדי לתת שכר למביאייהם"

רבי יהושע נזכר באמו שהוליקה את עריסתו לבית הכנסת
כדי שישמע דברי תורה ובזכות זה נתעלה בתורה

רבי יהושע גרם לנשיאותו של רבי אלעזר בן עזריה,
שהכניס לבית המדרש אפילו תלמיד שאין תוכו כברו

אותו קול תורה שמקדש את הטף שאינו מבין,
יש בכוחו לזכך את האדם עד שיתעלה להיות תוכו כברו

שכר משום שאינם מבינים כלום, נמצא שלא עשו שום השתדלות אפילו רק לשמוע את קול התורה, כי ההורים הביאו אותם והשמיעה היתה ממילא. אך לפי זה צריך ביאור מדוע אם כן מגיע שכר למביאייהם הלא אין בזה שום תועלת לטף.

ומוכח מזה כי אף שאינם מבינים יש תועלת גדולה לטף בשמיעת קול התורה כדי לקדש את גופם, לכן מגיע שכר להורים שהביאום וגרמו לכך. ויש להביא ראיה לכך מדברי ה"אור החיים" הקדוש שכתב: "ורבותינו ז"ל אמרו וזה לשונם והטף למה, ליתן שכר למביאייהם, עד כאן. ואולי שנותנים טעם לקטני קטנים שאינם מבינים דבר, שגם הם נכללים בכלל הטף שאמר הכתוב".

מעתה יאירו עינינו להבין מה ששמח רבי יהושע כל כך על דרש זה, כי ממנו נתברר לו ששורש השגתו הגדולה בתורה הוא, ממה שהכניסה אמו בעודו תינוק את עריסתו לבית הכנסת ושמע את קול התורה, לכן כאשר שמע מתלמידיו דרשה זו שדרש רבי אלעזר בן עזריה, פתח ואמר: "מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני" - "ממני" דייקא, שהרי דרשה זו נוגעת אלי.

יומתק לפרש בזה קישור הפסוקים: "הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת". אך לפי זה קשה איזו תועלת יש לטף לשמוע בלי להבין כלום, ועל זה מתרץ ואומר: "ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה", כי בזכות קול התורה שישמעו יזדכך גופם שיזכו להשגות התורה כל ימי חייהם.

הקשר הנפלא בין רבי יהושע לרבי אלעזר בן עזריה

רחש לבי דבר טוב, אומר אני מעשי למלך - מאן מלכי רבנן, התנא האלקי רבי יהושע, לבאר מדוע נתלהב כל כך מהדרש של רבי אלעזר בן עזריה באומרו: "מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני". ונראה כי ענין זה קשור למהפכה גדולה שהיתה בעולם התורה, בזכות שני התנאים הקדושים רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה.

נקדים מה שסיפרו לנו חכמינו ז"ל בגמרא (ברכות כז: כח.), כי רבן גמליאל הנשיא קנס את רבי יהושע שיעמוד על רגליו במשך כל השיעור, משום שהורה הלכה בענין תפלת ערבית בניגוד לדעתו. החכמים שראו בכך פגיעה בכבוד התורה של רבי יהושע העבירו את רבן גמליאל מנשיאותו, ובמקומו מינו את רבי אלעזר עזריה שהיה רק בן י"ח שנה.

לאבדה ממני", מצינו מרגלית טובה ביאור נפלא על כך ב"משך חכמה" וב"תכלת מרדכי" להגאון הגדול מבערז'אן (אות ד), ונרחיב קצת בדבריהם כי יש בזה יסוד גדול בחינוך הטף, על פי מה שהעיד רבן יוחנן בן זכאי על תלמידו רבי יהושע בן חנניה (אבות פ"ב מ"י): "אשרי יולדתו".

ופירש הרע"ב ומקור הדבר בירושלמי (יבמות ה:) כי כשבאו החכמים אצל רבי דוסא בן הרכינס: "ראה את רבי יהושע וקרא עליו (ישעיה כח-ט) את מי יורה דעה, זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת, בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה". כלומר רבי דוסא נתכוון להמליץ בזה על רבי יהושע מקרא שכתוב (שם): "את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים". פירוש, הקב"ה יורה דעה ויבין שמועה, לתינוקות שנגמלו ונעתקו מחלב אמם כדי להיכנס לבתי מדרש לשמוע את קול התורה.

ולכאורה תמוה איזו תועלת יצאה לו לרבי יהושע, בכך ששמע דברי תורה בבית הכנסת בהיותו תינוק המוטל בעריסה, עד כדי כך ששיבח רבן יוחנן בן זכאי את אמו של רבי יהושע באומרו: "אשרי יולדתו", הלא לא היה מסוגל להבין את דברי התורה, ומוכח מזה כי למרות שלא הבין את דברי התורה מפאת קטנותו, עם כל זאת עצם קול התורה שנכנס באוזניו קידש את גופו שיעלה מעלה מעלה בתורה וביראה.

אך רבי יהושע עצמו חיפש כל ימי חייו ראיה מן התורה, כי אמנם כן סגולה נפלאה היא להשמיע לטף לשמוע את קול התורה אפילו אם אינם מבינים כלום, [יתכן שביקש להגדיל בכך את זכותה של אמו שהכניסה עריסתו לבית הכנסת], לכן מה מאד שמח לבו למצוא סימוכין לכך ממה שדרש רבי אלעזר בן עזריה: "הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהם".

והנה ממה שאמר: "ליתן שכר למביאייהם" ולא לטף עצמם, משמע כי לטף עצמו אינו מגיע

אלעזר בן עזריה. אולם בדברי המכילתא אינו מבואר שדרש כן על מצות הקהל בפרשת וילך, אלא על הזכרת הטף בתחילת פרשת נצבים:

"כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם רבי יהושע, וכשבאו תלמידיו אצלו אמרו להם, מה דברים היה לכם ביבנה, אמרו לו אחריך רבי. אמרו להם ומי שבת שם, אמרו לו רבי אלעזר בן עזריה. אמרו להם אפשר ששבת שם רבי אלעזר בן עזריה ולא חידש לכם דבר, אמרו לו כלל זה דרש:

אתם נצבים היום כולכם טפכם נשיכם, וכי טף היה יודע להבין בין טוב לרע, אלא ליתן שכר למביאייהם לרבות שכר עושי רצונו, לקיים מה שנאמר (ישעיה מב-כא) ה' חפץ למען צדקו וגו'. אמרו להם אי זה דבר חדש, יתן על זה הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום, אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלצריך, אין הדור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכה".

נמצא לפי זה כי אם נשלב את דברי הגמרא חגיגה, כי רבי אלעזר בן עזריה דרש כן על הטף שנזכרו בפרשת וילך, עם המכילתא שדרש כן על הטף שנזכרו בפרשת נצבים, הרי יתכן ששניהם אמת, כי דרש כן בשבת כמו בשנה זו שקראו בו בתורה שתי הפרשיות נצבים וילך, לכן שילב לדרוש על ענין הטף שנזכר בשתי הפרשיות גם יחד.

ואכן בילקוט שמעוני (ירמיהו פרק טז רמז רצה) מביא את כל הלשון במכילתא הנ"ל, אלא שהוא מוסיף שדרש כן על הטף שנזכרו בשתי הפרשיות: "אמרו לו, אתם נצבים היום כולכם וגו' טפכם נשיכם, מה טף זה יודע להבין בין טוב לרע, וכן הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אלא ליתן שכר למביאייהם לרבות שכר עושי רצונו".

"מרגלית טובה" שהיא נוגעת אלי אישית

והנה על מה שבחר רבי יהושע להביע התפעלותו מהדרש של רבי אלעזר בן עזריה באומרו: "מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם

לכן נתמלא עוז וחדווה והכריז בהתלהבות של שמחה: **"מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני"**, שהרי הקב"ה טיבב שאמי תכניס את עריסתי לבית המדרש שיקלטו אזני דברי תורה, כדי שאגרום אחר כך מהפכה בעולם התורה, על ידי המינוי של רבי אלעזר בן עזריה לנשיא, שהכניס לבית המדרש אפילו מי שאין תוכו כברו, הנה כי כן איך ביקשתם לאבד ממני מרגלית כל כך טובה.

מרגלית טובה של רבי ראובן מרגליות

נסיים את המאמר במרגלית טובה, רעיון נשגב ששגור בפי הדרשנים, בלי לדעת ולהזכיר את שמו של בעל החידוש, ואנו נקיים מצות השבת אבידה לבעליה, גלות כי כפי הנראה המקור הראשון לרעיון זה הוא בספר "ניצוצי אור" הגהות על הש"ס לרבי ראובן מרגליות ז"ל, שהיה תלמיד חכם עצום, בקי מבהיל בכל חדרי התורה, ונפטר עירי בלי להשאיר זרע של קיימא, ומצוה לעשות חסד של אמת לומר חידוש זה בשם אומרו.

בהגותו על המשנה (ערלה פ"א מ"ז) העיר ברוב בקיאותו, על מה שמצינו בכמה מקומות בש"ס (ערלה שם, מגילה י, נה ז), כי רבי יהושע היה רגיל לומר כמה פעמים על הלכה מסוימת: **"שמעתי"**, בלי להזכיר מי היה שאמר הלכה זו. בנוסף על כך הוא מציין למה שמצינו בג' מקומות (פסחים צו; יבמות עט; פרה פ"א מ"א) שאמר רבי יהושע הלכה בשם **"שמעתי"**, והוסיף **"ואין לי לפרש"**, או **"כך שמעתי סתם"**, כלומר איני מבין הטעם לשמועה זו, עד שבא רבי עקיבא ואמר: **"אני אפרש"**.

ולכאורה יפלא מאד, מאחר ששמע רבי יהושע הלכה בבית המדרש, למה לא שם לב לדעת מי היה בעל השמועה כדי שיאמר דבר בשם אומרו. אך ביותר קשה מאחר שלא היה בידו לפרש הטעם להלכה זו, מדוע לא שאל את בעל המאמר עצמו שיפרש לו טעמו ונימוקו. אומר על כך רבי ראובן:

"יתכן כי שמועותיו אלו הן מאותו הגיל, שהוליקה אמו עריסתו לבית הכנסת, כדי שידבקו אזניו בדברי תורה, ואז לא היה בר הכי לדרוש שיפרשו לו. ואין זה מפליא כלל, דכן מצינו (ירושלמי כתובות לו): שאמר שמואל מכיר אני את המילדת שלי, שבצאתו מרחם אמו כבר היתה בו דעת הכרה, ורבי יהושע בן לוי אמר, מכיר אני את המוהל, כשמל אותו, ורבי יוחנן אמר מכיר אני הנשים שהיו עם אמי בשעה שכרעה לילד אותו".

כדי שיחולל מהפך בעולם התורה, להכניס לבית המדרש כל דכפין אפילו אין תוכו כברו, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה, למדנו שזה היה אחד מהתפקידים שלו בעולם הזה.

יומתק לבאר בזה מה שהשפיע הקב"ה לאמו של רבי יהושע בינה יתירה, שתעשה מעשה נשגב כזה שלא היה שכיח אצל שאר התנאים, להכניס את עריסתו של רבי יהושע בבית הכנסת בעודו תינוק כדי שיקלטו אזניו דברי תורה, כי ענין זה היה בבחינת אבן הפינה למהפכה שגורם בעולם התורה, להכניס בבית המדרש אפילו מי שאין תוכו כברו בדרך קל וחומר.

ומה תינוק שאינו מבין כלום, עם כל זאת קול התורה ששמע באזניו, משפיע עליו שיזכה להשגות התורה כל ימי חייו, על אחת כמה וכמה מי שנכנס לבית המדרש לעסוק בתורה אפילו אין תוכו כברו, עם כל זאת בזכות קול התורה שישמע מהתנאים הקדושים שעסקו בתורה לשמה, יזכה להזדכך ולהתעלות עד שיהיה תוכו כברו ומתוך שלא לשמה בא לשמה.

והנה כבר למדנו כי בסופו של דבר אחרי שנתפייס רבן גמליאל עם רבי יהושע, החזירו את הנשיאות לרבן גמליאל שדרש לפני החכמים שלש שבתות, וגם רבי אלעזר בן עזריה נשאר בתפקידו כנשיא ודרש שבת אחת. מעתה הן אמת כי מצד אחד שמח רבי יהושע שזכה להיות בבחינת: **"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"**, להשכין שלום בין שני ענקי תורה הללו, אולם מצד שני חשש שמא אחרי שחזר רבן גמליאל לנשיאות, יכפה על רבי אלעזר בן עזריה הצעיר לשנות את דעתו, שלא יכניס לבית המדרש כל מי שאין תוכו כברו.

הנה כי כן כאשר באו תלמידיו של רבי יהושע לבקרו, שאל אותם: **"מה חידוש היה בבית המדרש היום... שבת של מי היתה"**, וכאשר השיבו לו: **"שבת של רבי אלעזר בן עזריה"**, שאל אותם: **"ובמה היתה הגדה היום"**, כי אולי יוכל ללמוד מזה אם שינה את דעתו. **"אמרו לו בפרשת הקהל. ומה דרש בה, הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן"**.

מזה הבין רבי יהושע, כי רבי אלעזר בן עזריה עדיין איתן בשיטתו, שצריך להכניס בבית המדרש אפילו מי שאין תוכו כברו, כי כמו שהטף מתעלים בתורה בזכות קול התורה, כן בזכות קול התורה של התנאים העוסקים בתורה לשמה, יזכו כל התלמידים להתעלות שיהיו תוכם כברים.

כתוצאה מכך חלה מהפכה גדולה בעולם התורה, שהכניסו לבית המדרש גם אותם התלמידים שאין תוכם כברים, כמבואר בגמרא (שם כח):

"תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי, אמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר שבע מאה ספסלי".

ויש לבאר טעמו ונימוקו של רבי אלעזר בן עזריה על פי מה ששינונו בגמרא (פסחים נ:): **"לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה"**. הרי מבואר שעסק התורה מעלה את האדם שיזכה ללמוד תורה לשמה, מזה השכיל רבי אלעזר בן עזריה כי על ידי שיכנסו כולם לבית המדרש לעסוק בתורה, וישמעו את קול התורה של שאר התנאים העוסקים בתורה לשמה, יזכו גם הם שיהיו תוכם כברים ויעסקו בתורה לשמה.

נחזור להמשך הסיפור בגמרא, כי אחרי שעמד רבן גמליאל על גדולתו של רבי יהושע שניצחו בהלכה, עלה רבן גמליאל לביתו של רבי יהושע כדי לפייסו על שציער אותו: **"אמר לו [רבן גמליאל] נענית לך [ציערתי אותך] מחול לי, לא אשגח ביה רבי יהושע, [אמר לו רבן גמליאל שוב], עשה בשביל כבוד אבא [ר"ן: בשביל הלל הזקן זקני שהיה מזרע דוד], נתפייס" רבי יהושע.**

הלך רבי יהושע לבקש מהחכמים שיחזירו לרבן גמליאל את הנשיאות: **"אמרי היכי נעביד, נעבריה [איך נעשה, אם נעביר את רבי אלעזר בן עזריה מהנשיאות], גמירי מעלין בקדש ואין מורדין, נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאווי [אם יחלקו ביניהם שכל אחד ידרוש שבת אחת, עלול רבן גמליאל לקנא], אלא לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתו ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא, [רבן גמליאל ידרוש ג' שבתות ורבי אלעזר בן עזריה שבת אחת], והיינו דאמר מר שבת של מי היתה [מי דרש בשבת זו] של רבי אלעזר בן עזריה"**.

רבי יהושע נבחר מן השמים לגרום מהפכה בעולם התורה

והנה כלל גדול הוא שכל אדם נשלח בעולם, כדי למלא איזה תפקיד ושליחות בנאמנות ובמסירות בלתי לה' לבדו, ומאחר שטיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות, שיגרום רבי יהושע לכך בעקיפין שיתמנה רבי אלעזר בן עזריה לנשיא,

לעילוי נשמת הגאון רבי שלום חיים בן עליזה זצ"ל נדבת דר. רפאל ולימור מהדב הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com